

Op het scherpst van de snede

“Haoren en wetten

Kan den börgemister oons nie beletten.

’t Scherpt de snee

En ge rust ‘r ‘ns mee”.

Aldus een oud Langstraats gedichtje dat slaat op het haren en wetten van de zeis en de zicht. Het waren eeuwenlang de voorlopers van de maaimachines, die in het eerste kwart van de vorige eeuw geleidelijk aan in zwang kwamen. De zeis werd gebruikt voor het maaien van gras. Ze had een lange steel met twee handgrepen, een lange en een korte, in het Loons dialect aangeduid als *‘knaovels’*. De zicht diende voor het maaien van graan. Ze had een kort steeltje met onder de handgreep nog een leren lusje voor de wijsvinger en ze werd rechtshandig geslagen in combinatie met een pikhaak in de linkerhand. Voor beide landbouwgereedschappen van vroeger was van essentieel belang dat de snede regelmatig werd aangescherpt.

Er waren twee manieren om zeis en zicht te scherpen: haren en wetten. Het haren bestond uit het dun uithameren van de snede. Dat gebeurde met een *‘horgetaauw’*, een set gereedschap bestaande uit een halvemaaanvormige hamer die aan twee kanten kon worden gebruikt en een haarpin (in West-Nederland meestal haarspit genoemd). Deze haarpin werd in de grond geslagen. De bovenkant bestond uit een vierkante platte kop van ongeveer 4 x 4 centimeter. Iets boven het midden zat dwars door het steelgedeelte een achtvormige ring, aan één kant open, aan de andere kant gesloten, die moest voorkomen dat bij het haren de pin te diep in de grond werd gedreven. De achtvormige ring werd gesmeed uit een staafje vierkant ijzer; het gat door de pin was ook vierkant en dat voorkwam meedraaien. Elke boerensmid kon zo iets maken.

Bij het haren ging de boer met gespreide gestrekte benen voor de haarpin zitten. Achter hem stak hij een gevorkte stok, de *‘haormik’*, in de grond om daarin de steel van de zeis vast te houden, dat werkte gemakkelijker. Vervolgens werd de zeis met de snede op de kop van de haarpin gelegd en de hele snee werd systematisch met de hamer dun uitgeklopt in de richting van de boer. Het was een geduldswerk en het vergde ook wel enige vaardigheid. Was het haren klaar, dan werd de snee nog even afgebraamd met een staafvormige slijpsteen van arduinsteen (uit de Ardennen), de zogenaamde wetstrekel. Professionele maaiers hadden er een in een foedraal aan hun riem hangen. Later werden deze natuurstenen exemplaren vervangen door een latje, aan beide zijden voorzien van een laagje amaril. Zo’n ding heet in het Loons een *‘meel’* en ze bestaan nog steeds, maar ik heb er vorig jaar bij de Boerenbond lang naar moeten zoeken, omdat het daar te boek stond als een *‘zeisenstrijker’*. Ik had hem nodig voor de heemtuin in Heusden, waar ik als enige van de vijftien vrijwilligers nog met een zeis kon maaien.

Merkwaardig is, dat Franse boeren juist omgekeerd haarden: een haarspit met een smalle kop en een normale hamer. Maar Fransen werken wel eens meer averechts, vandaar de maandelijkse verhuizing van het Europe Parlement van Brussel naar Straatsburg...

Het wetten van een zeis met behulp van een *‘meel’* leerden wij al van jongs af aan. Je zette de zeis rechtop en streek een aantal keren beurtelings langs beide kanten van de snee. Dat hielp dan voor enige tijd en daarna deed je het opnieuw totdat de snee opnieuw gehaald moest worden. Achteraf gezien heeft het mij verbaasd dat er met kinderen op een boerderij relatief weinig ongelukken gebeurden, hoewel ze met velerlei gevaarlijk gereedschap werkten zoals een bijl, een hakmes en een zaag. Als je het nu je kleinkinderen zou zien doen, dan zou je het onmiddellijk verbieden. Maar als wij tijdens de oogst naar huis gingen voor het middagmaal, dan was het heel gewoon dat je eerst een mand gras moest maaien voor het paard voordat je zelf aan de beurt was om te eten.

Mijn vader (1894-1975) vertelde dat hij altijd wist wanneer hij moest wetten. Dan was namelijk zijn pijp uitgegaan. Het lijkt vreemd, maar het is best mogelijk dat een botte zeis net wat meer inspanning vergde en dat daardoor vergeten werd aan de pijp te trekken.

In de tijd dat de maaimachine nog niet in zwang was werden vaak gespecialiseerde maaiers tijdelijk in dienst genomen voor het maaien van het hooigras en het graan. Deze *'hannekemaaiers'* kwamen voor een deel ook uit Duitsland, vooral uit Westfalen. Bij grote oppervlaktes waren er altijd meerdere maaiers tegelijk aan het werk en dat leidde automatisch tot competitie. Vlug kunnen maaien was een prestigezaak; men probeerde elkaar uit. Het gebeurde ook dikwijls dat twee vlugge maaiers samen een karwei tegen een vaste prijs aannamen, want dan konden ze meer verdienen dan in daggelden. En natuurlijk waren er van die legendarische maaiers, die iedereen 'de broek opbonden'. Zo iemand was *'den Rooien Daan'*. Zijn collega's namen het op den duur niet meer dat ze zo voor schut werden gezet en ze besloten dat ze hem eens rigoureuus zouden afremmen door stiekem zijn haarpin in het zwat te steken dat hij ging maaien. Hij zou zijn beschadigde zeis daardoor langdurig moeten haren en dan konden de anderen hem intussen weer inhalen. Maar bij de pin gekomen zou Daan hebben geroepen: *"Gôh, dè waar 'ne taaie lekstok"*! Hij maaide de kop van zijn haarpin af en ging gewoon door alsof er niets gebeurd was! Aldus mijn vader. *Geleufde gij 't?*

Heemkundekring Loon op 't Sandt

Anton van der Lee

Haren van een zeis. Tekening: J.M. v.d.Pol

Twee *'horgetaauwe'*. Collectie en foto: A.v.d.Lee ©Rond de Toren